

ΘΕΜ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ ΕΛΕΓΧΟΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

(*'Ανατύπωσις ἐκ τοῦ 2ου Τεύχους τοῦ Β'. ἔτους τοῦ 'Αρχείου
Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν 'Ἐπιστημῶν'*)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ»
1930

Ε.Υ.Δ πλ.Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ ΕΛΕΓΧΟΙ

ΥΠΟ

ΘΕΜ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

‘Υφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ’Ι. Θεοδωρακόπουλος ὑπέβαλε τὴν «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας» διατριβήν του ἐπὶ ἴφηγεσίᾳ διὰ τὴν ἔδραν τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν Σχολὴν καὶ συνυπέβαλε καὶ τὰς ἄλλας ἔργασίας του.

Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης ἀπεφάνθη, κατόπιν εἰσηγήσεως, γενομένης ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Βορέα καὶ συμφώνως πρὸς αὐτήν, κατὰ πλειονψηφίαν, ἡ Σχολὴ, δτι δ ’Ι. Θεοδωρακόπουλος στερεῖται ὥριμότητος σκέψεως, φιλοσοφικῆς μορφώσεως καὶ φιλολογικῆς προπαιδείας τόσον, ὅστε ἡ Σχολὴ νὰ μὴ δύναται νὰ καλέσῃ τὸν ὑποψήφιον ν’ ἀναπτύξῃ προφορικῶς τὰ ἔργα του.

Ο ’Ι. Θεοδωρακόπουλος ἀφ’ οὗ ἔλαβε γνῶσιν τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον τεῦχος μακρᾶς ἀναιρέσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Σχολαστικισμὸς καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ». Κατόπιν αὐτοῦ καὶ προτοῦ κυκλοφορήσει τὸ δεύτερον τεῦχος τῆς ἀναιρέσεως ταύτης πρῶτος δ εἰσηγητὴς κ. Βορέας ἐδημοσίευσε τὴν ἐκθεσίν του καὶ κατόπιν δ κ. Λογοθέτης τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» ἀνταπαντῶν εἰς τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ «Σχολαστικισμοῦ καὶ τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς»,

Εὐρισκόμεθα τοιουτορόπως πρὸ ζωηροτάτης συγχρούσεως. Ἀφ’ ἐνὸς δύο καθηγηταί, ἐξ ὧν δ εἰς ἐγένετο πρὸ πολλῶν ἐτῶν καθηγητής, ἀν καὶ πρόκειται ἀκόμη νὰ ἐκδώσῃ τὸ πρῶτον ἥδη τὰ φιλοσοφικά του ἔργα, ὡς ἀνηγγέλθη διὰ τῶν ἐφημερίδων, δ’ ἐτερος, ἀν καὶ πολλὰ ἴστορικὰ περὶ φιλοσοφίας ἔργα ἐκδίδων ἀπὸ καιροῦ, ἐγένετο καθηγητὴς πρὸ τινων μόλις ἐτῶν. Ἀφ’ ἐτέρου δ ’Ι. Θεοδωρακόπουλος.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἔκπροσωποῦν παράδοσιν πνευμα-
τικήν, ἡ δποία ἦνθισεν ἄλλοτε, πρῶτον ἔκτὸς καὶ κατόπιν ἐντὸς
καὶ διὰ τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν λογιωτατισμόν, τὸν δποῖον ἀδίκως
ἔχαρακτήρισαν ὡς ἀττικισμόν, ἐπειδὴ φαίνεται, παρὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ
ἀειμνήστου Βερναρδάκη, ἐθεωρήθησαν οἱ γλωσσικοὶ τύποι, τῶν
δποίων ἐποιοῦντο κατὰ προτίμησιν οἱ δπαδοί του χρῆσιν, ὡς κάπως
ἐνθυμίζοντες τὴν ἀττικὴν διάλεκτον.

‘Ο τυπικὸς καὶ ἄγονος ἴστορισμὸς τοῦ λογιωτατισμοῦ ἐγένετο
πολλάκις ἀντικείμενον κριτικοῦ ἔλεγχου. Δικαίως. ‘Ο λογιωτατισμὸς
ἔβλαψε τὴν προείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπώθησεν ἵδιος εἰς τὸ σκό-
τος τὰς ἡμικὰς δυνάμεις, ὅσας συνεπύκνωσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ
ἔμνους τεσσάρων αἰώνων ἀπαράδεκτος δουλεία. ’Αλλ’ ἀφ’ ἑτέρου διὰ
σοφωτάτων ἐρευνῶν ἐπὶ παντοίων θεμάτων ἔδωσαν οἱ λογιώτατοι
εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἴστορικὴν συνείδησιν ἐθνικῆς ζωῆς ἀρχομένης
εἰς τὴν αὐγὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐθνικῆς ζωῆς συνεχιζο-
μένης μέχρι τοῦ IE’ μετὰ Χριστὸν αἰῶνος. ‘Ο λογιωτατισμὸς δμως,
παρ’ ὅτι ἐστρέφετο κυρίως πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, συνέδεσε τὴν
νέαν Ἑλλάδα πρωτίστως μέ τὸ Βυζάντιον καὶ τοῦτο, διότι πνευματι-
κῶς ἥτο πράγματι γόνος καὶ κληρονόμος τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου,
δπως ἀποδεικνύει καὶ ἡ συσχέτισις τῆς ἴστορικῆς προσπάθειας τοῦ
ἀειμνήστου K. Σάθα πρὸς τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ ἀντιλήψεις.

Πάντως δμως τὸ ἔργον τοῦτο συνετελέσθη καὶ ἀπεκτήσαμεν ἴστο-
ρικὴν συνείδησιν τριάκοντα αἰώνων. ‘Αν ίσως ἡ νέα γενεὰ δὲν
ἀπηλπίσθη μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν καὶ ἀγωνίζεται ἥδη καὶ
πάλιν ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι δπως τοσάκις ἀνέξησεν
ὁ Ἑλληνισμὸς οὗτο καὶ πάλιν θὰ δυνηθῇ νὰ διαπρέψῃ. ’Αλλ’ ἡ πα-
λαιὰ μορφὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀδύνατον νὰ
χωρέσῃ ζωντανὴν τὴν νέαν Ἑλλάδα, τῆς δποίας ἡ συνείδησις ἔχει
πλέον εὐρυνθῆ καὶ στρέφεται δχι μόνον πρὸς τὸ παρελθὸν ἄλλὰ καὶ
πρὸς τὸ μέλλον. Βεβαίως δμως δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, ἀδιακρίτως
γλωσσικοῦ τύπου πλέον, πνεύματα παρφημένα, τὰ δποῖα θὰ εἶχον
ίσως ἄλλοτε θέσιν, ἄλλὰ τὰ δποῖα σήμερον δὲν δικαιολογοῦνται
πλέον. Παρ’ ὅτι δὲ στεροῦνται παντὸς δικαιώματος ἐνεργοῦ πνευμα-
τικῆς ὑπάρξεως ζητοῦν ἀκόμη νὰ δώσουν αὐτὰ μορφὴν εἰς τὴν ἐθνι-

κήν μας ζωήν, μὴ ἀντιλαμβανόμενα ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸν εἶναι ἀντικειμενικῶς, δηλαδὴ ἀνεξαρτήτως τῆς πεποιθήσεως τῶν ἔργατῶν του, ἀντίθετον πρὸς τὸ χρέος ἑκάστου, ἀφ' οὗ ζητοῦν, ἐν ἀγνοίᾳ των ἔστω, νὰ δεσμεύσουν καὶ νὰ μαράνουν τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοι καὶ οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Δογοθέτης.

Τούναντίον ὁ ἀποκήρυκτος τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἔχει τὴν ἀπόλυτον συνείδησιν ὅτι ὄφείλει ὅχι μόνον νὰ ἔρευνήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν. **Ἡ στάσις τοῦ** εἶναι θετική καὶ ἀρνητική. 'Αρνητική, διότι γνωρίζει ὅτι τῶν γραμματικῶν τῆς 'Αλεξανδρείας ἡ σχολαστικὴ νοοτροπία ὑπῆρξεν ἔκφανσις ἡθικῆς πτώσεως καὶ πνευματικῆς στειρότητος καὶ διὰ τοῦτο ἀντιμετωπίζει καὶ καταπολεμεῖ μὲν δύναμιν τὴν σύγχρονον ἐκδήλωσιν τοῦ σχολαστικισμοῦ. Θετική, διότι αἰσθάνεται κανεὶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν κάθε γραμμῆς τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου τὴν δύναμιν τῆς νεότητος ἀναλαμβανούσης ὑπευθύνως νὰ συνεχίσῃ ἔργον ἀνακοπὲν ἐπὶ ἔτη μακρὰ μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀρχίζει νέα περίοδος γονίμου ὅργασμοῦ. Τοῦτο εἶναι περισσότερον ἐμφανὲς ὅταν ἀναγιγνώσκομεν ὅσα γράφει περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου καὶ ὅσα γράφει περὶ Rickert.

'Αλλ' ἡ βαθύτατα ἴστορικὴ συνείδησίς του καθίσταται δημιουργικὴ κατ' ἔξοχὴν ὅταν πρόκειται ν' ἀναστήσῃ τὸ ἔργον τῶν δύο μεγάλων ἐλλήνων Ἰδεοκρατῶν. Οἱ συγγραφεῖς, ἵδιως οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτίνος, ὅταν γράφουν δὲν γραφουν ἐστερημένοι προϋποθέσεων. Διότι, ἐὰν ἐπρεπε νὰ γράφουν οὐδὲν προϋποθέτοντες, θὰ ἐπρεπε νὰ ἐπαναλαμβάνουν πράγματα, τὰ ὅποια ἦσαν κτήματα κοινὰ τοῦ συγχρόνου των πνευματικοῦ περιβάλλοντος. Θὰ ἐπρεπε δ' ἐπὶ πλέον νὰ καταδικάσουν τοὺς ἀκροατάς των, (διότι τὰ ἔργα των ἔχουν πάντοτε τὴν μορφὴν τοῦ προφρικοῦ λόγου καὶ ἀπευθύνονται πρὸς ἀκροατάς), νὰ στερηθοῦν τῆς δημιουργικῆς των ἕκανότητος, ἡ ὅποια συνίσταται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου. 'Αλλὰ πιεύματα τόσον ἡθικά, τόσον ἐλεύθερα, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτίνος, δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ διαπράξουν τοιοῦτόν τι, τὸ ὅποιον καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ἔργου καταστρέψει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἡθικόν του προορισμὸν τὸ

ἀπομακρύνει. Μόνον ἡ ἄγνοια τῶν προϋποθέσεων εἶναι δυνατὸν νὰ καταστήσῃ ἀσαφῆ ἔνα συγγραφέα. Καὶ ὅπως τοῦ συγγραφέως ἡ τέχνη ἔγκειται εἰς τὸ νά γνωρίζῃ μέτρον ἐν τῇ προϋποθέσει, οὕτω καὶ τοῦ ἀναγνώστου ἡ τοῦ ἀκροατοῦ, τοῦ πράγματι ποθοῦντος νὰ συνομολογήσῃ κοινωνίαν μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς μελέτης του, ἡ τέχνη ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν σύνταυτισιν τῶν προϋποθέσεών του μὲ τὰς προϋποθέσεις τοῦ συγγραφέως. Αὐτὴν τὴν ἵκανότητα κέκτηται κατ' ἔξοχὴν ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος. Καὶ εἰς τὸ περὶ **Πλάτωνος** ἔργον, ἀλλ' ἴδιως εἰς τὸ περὶ Πλωτίνου τὸ κατόρθωμά του **τοῦτο χαρακτηρίζει** ὅχι πλέον ἡ κοπιώδης ἀκρίβεια τοῦ ἐπιστήμονος, **ἀλλ' ἡ αὐθόρμητος τελειότης τῆς τέχνης**, τὴν ὅποιαν μόνον εἰς Ἑλλην **ἥτο δυνατὸν ν' ἀποκτήσῃ** ὅπως αὐτός.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἴδιως ὁ κ. Λογοθέτης, τοῦ κ. Βορέα περίπου μηδὲν γράψαντες, προσπαθοῦν νὰ εἰσέλθουν διὰ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα. Καὶ βεβαίως ἀδυνατοῦν νὰ ἔκτιμήσουν τὴν ἀντίθετον ἀρετὴν τοῦ Ἱ. Θεοδωρακοπούλου. 'Αλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει τίποτε, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ μαθητεύσῃ ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος παρὰ τῷ κ. Βορέᾳ οὐδὲ παρὰ τῷ κ. Λογοθέτῃ. Σκόπιμον ἥτο οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸν Ἱ. Θεοδωρακόπουλον ἀφ' οὗ ζοῦν εἰς τὴν ἴδιαν καὶ οἱ τρεῖς κοινωνίαν καὶ μὲ τὸ ίδιον ἀσχολοῦνται θέμα. Καὶ ἡ σκόπιμος αὕτη συνάντησις ἐπόμενον ἥτο ν' ἀποβῇ σύγκρουσις, ἀφ' οὗ ἀπὸ τόσον ἀντίθετα νοήματα κατέχονται οἱ κ. κ. καθηγηταὶ ἀφ' ἐνός, ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος ἀφ' ἐτέρου. Τοιούτου εἴδους συγκρούσεις δὲν ἔχουν νόημα καθαρῶς ἐπιστημονικόν, ἀλλ' ἐνδιαφέρουν καὶ ἡθικῶς. Δυστυχῶς ὅμως ἐν 'Ελλάδι σπανίως ἔξετάζονται οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες καὶ ἀπὸ ἡθικῆς ἀπόψεως καὶ τοῦτο ἔχει μειώσει ὅχι τὸ ἡθος μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῶν πνευματικῶν ἀγώνων τοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ τὸ ἡθος προέρχεται ἡ πρωταρχική δύναμις ἡ κινοῦσα τὸν νοῦν. 'Η κατωτέρω κρίσις ἔκφέρεται τόσον ἀπὸ ἡθικῆς δσον καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης προησθάνθησαν ἀμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἱ. Θεοδωρακοπούλου πόσον ἐκλονίζετο ἀπὸ τὸ ἀδρομερές του ἔργον ἡ βεβιασμένη προσπάθειά των νὰ παραμένουν αὐτοὶ πνευ-

ματικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ ἔθνους, ἐπιχριταὶ πάσης παρεκτροπῆς καὶ ἀλυτάρχαι τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἀρέσκονται νὰ ἐμφανίζουν ἑαυτούς, ίδίως εἰς τὰς κρίσεις τοῦ Σεβαστοπούλείου ἄγῶνος, τοῦ ὅποίου τὴν ἀπήχησιν φαντάζονται μεγαλυτέραν ἀφ' ὃ τι πράγματι συμβαίνει νὰ εἶναι. Ἡ ἀνησυχία τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου κατέστη μᾶλλον ἐμφανῆς ὅταν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀπήντησεν εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Βορέα καὶ ἀντελήφθησαν πόσον εὐρεῖα καὶ ζωηρὰ ἡτο ἡ ἀπήχησις τοῦ δριμυτάτου ἐλέγχου, τὸν ὅποιον ἤσκησεν ἐναντίον ἀμφοτέρων δικριθεὶς ὑπ' ἀντῶν. Ἐφ' ὃ καὶ ὁ ἔτερος τῶν εἰσηγητῶν, ὁ ἀνεπίσημος, δικριθεὶς ὑπ' ἀντῶν, ταχέως ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν ἀνταπάντησιν εἰς τὸν κριτικὸν ἐλέγχον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου, ἐν ᾧ μετὰ πείσματος ἐπανέλαβεν, διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσεν, ὅπου δ' ἀναγκαῖον μετέβαλεν ὅσα συνέταξεν ὅμοῦ μετὰ τοῦ κ. Βορέα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΦΙΛΟΦΟΡΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΔΙΚΑΙΟΝΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΦΛΟΓΟΥΡΑΣ

Εἰψήσθω μάλιστα, ὅτι ὁ κ. Λογοθέτης εἰς πολλὰ σπουδαιότατα σημεῖα τοῦ ἐλέγχου οὐδόλως ἀπήντησεν π. χ. Εἰς τὰ περὶ μεθόδου σελ. 13-17 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ λόγου καὶ πέρατος σελ. 28 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ κατηγορουμένου σελ. 35 κ. ἐ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὸ ἐρώτημα ποίαν ἔχει σημασίαν ἡ μεταξὺ πλατωνισμοῦ καὶ ἀριστοτελισμοῦ διαμάχη σελ. 46 κ. ἐ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κλπ., εἰς τὴν πρόκλησιν νὰ εἴπῃ ποῦ ὅμιλεῖ ὁ Rickert περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος σελ. 49 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ ἀντικειμένου ἐστερημένου ὑποκειμένου σελ. 54 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ. κτλ.

Πάντως εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου ὅτι ἔζητησαν νὰ ὑποστηρίξουν δημοσίᾳ ὅσα ὑπεστήριξαν ἐνώπιον τῆς οἰκείας Σχολῆς, ἐν ἀντιθέσει μάλιστα πρὸς τὸν κ. Θεοδωρίδην ἀποφυγόντα νὰ δημοσιεύσῃ μέχρι τοῦδε ὡς εἶχε στοιχειῶδες καθῆκον ὅσα ματαίως εἰσηγήθη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

'Αλλ' οἱ συντάξαντες ἐν 'Αθήναις τὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι παρεσύροντο εἰς ἐπίπεδον ἥκιστα ἐπιστημονικόν. Τοῦτο ἵσως, ἐὰν ἡτο καὶ πάλιν ἀντίπαλός των ὁ κ. Θεοδωρίδης καὶ ὅχι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, νὰ ἔμενεν ἀπαρατήρη-

τον ἄλλον ἀντίπαλός των εἶνε πλέον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Καὶ τοιουτορόπως ἐκ τῆς συγκρίσεως ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ κριτῶν καὶ κρινομένου ἀπέβη ζωηρότατα ἐμφανής. Ἐλησμόνησαν οὗτως ὅτι δὲν ἔπιτρέπεται εἰς Πανεπιστήμιον, ὅπου ἔχει καθιερωθῆναι ἀπαράβατος ἀρχὴ ἀπόλυτος ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία, νὰ μεταβάλληται εἰς δόγμα οἰαδήποτε ἀτομικὴ πεποίθησις καὶ νὰ διώχηται ὁ ἔχων ἀντίθετον γνώμην, τοῦτο δὲ οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἴναι ὁ κρίνων, οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἴναι ὁ κρινόμενος.

Ἐπιβάλλεται μόνον ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐσωτερικῆς ἀρχῆς τοῦ κρινομένου ἔργου κρίσις ἐπὶ τῆς συνοχῆς τῶν σκέψεων καὶ τῆς πληρότητος αὐτῶν. Τούναντίον οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Πλάτωτος κρίνουν ὅτι κακῶς ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Cohen καὶ τοῦ Natorp, τὴν ὅποιαν καὶ συμπληροῦ, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν μέθοδον τοῦ κ. Λογοθέτου, ἡ ὅποια εἴναι, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, περισσότερον μεταφραστικὴ παρὰ ἐρμηνευτική.

Ἄλλὰ τὸ χειρότερον εἴναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς πλατωνικῆς ἐρμηνείας ἡ γνώμη τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Βορέα Δηλαδή, καὶ ἡ γνώμη τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου, συγκρούονται κατὰ βάσιν, ἀφ' οὗ ἡ μόνη φιλοσοφικὴ ἐργασία τοῦ κ. Βορέα χωρίζει τὴν ἴδεαν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴν θεότητα, πρᾶγμα δι' ὃ κατηγορεῖται ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Ἐνῶ δὲ ἦτο ἐπίσημος εἰσηγητὴς ὁ κ. Βορέας ἡ ἔκθεσις συνετάγη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου. Καὶ τὸ χειρότερον ὅλων είναι, ὅτι ὁ κ. Βορέας, διὰ ν' ἀπορρίψῃ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον, ὑπέγραψε κρίσιν ξένην, ἀναιροῦσαν τὴν ἐργασίαν, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ ἐν ταῦτῳ καὶ τοὺς διδακτορικοὺς καὶ τοὺς καθηγητικοὺς τίτλους του. (Ορα Das weltbildende Prinzip in der platonischen Philosophie, Leipzig, 1899),

Ἄλλ' ὅχι μόνον εἰς τοῦτο παρέσυρε τὸν κ. Βορέαν ὁ κ. Λογοθέτης, ἀλλὰ καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διατριβῆς τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας» ὁ κ. Λογοθέτης ἡ ἔγκατέλιπε τὸν ὑπογράψαντα τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ εἰς τὸ φυλλάδιόν του, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «φιλοσοφικοὶ ἔλεγχοι»

κυκλοφορήσαν, ἀνέπτυξεν ἐπιχειρηματολογίαν ἀποτελοῦσαν ἀναίρεσιν τῆς βαρυτέρας ἐκ τῶν ἀναγραφεισῶν ἐν τῇ ἐκθέσει κατηγοριῶν, ἥτοι ἔκείνης, καθ' ἣν ἡ «ὅλη ὑπόθεσις τῆς πραγματείας εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert», ἥ, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόπειτο νὰ ὑπογράψῃ αὐτὸς τὴν ἐκθεσίν, ἐσεβάσθη τὴν γνώμην τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, ὅπερ ὅμως, ἀντινομῶν οὖτω, δὲν ἔτραξε προκειμένου περὶ τῆς ἔρμηνείας τοῦ Πλάτωνος. Διότι ἀπαντῶν ὁ κ. Λογοθέτης εἰς τὸν 'Ι. Θεοδωρακόπουλον, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ νὰ στηρίξῃ τὸν ἴσχυρισμὸν τῆς ἐκθέσεως, ζητεῖ ν' ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Rickert.

Καὶ ὅρθῶς ὁ κ. Λογοθέτης ἐγκατέλιπε τὸν μέχρις ἀστειότητος προχειρόλογον ἴσχυρισμόν, ὅτι ὁ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὰ διδάγματα τοῦ Rickert εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἴστορίας. 'Αλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας ὑπεβλήθησαν ώς διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διὰ τὴν συστηματικὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ θητὴν τοῦ νόμου διάταξιν ὁ αἰτῶν ἔδραν ὑφηγητικὴν κυρίως ἐπὶ τῆς ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ ὑποβαλλομένης διατριβῆς δέον νὰ ὑποστῆ τὸν κριτικὸν ἔλεγχον. Καὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τοῦτο ἐγγνώριζαν οἱ ἀναλαβόντες τὴν σχετικὴν εἰσήγησιν. 'Αλλ᾽ ὅχι μόνον ἐπεξετάζησαν ἵδιως ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου, ἀλλά, παρ' ὅτι ἔδει νὰ ἔξετασθοῦν κυρίως τὰ καθαρῶς συστηματικὰ ἔργα του, τὰ ἔξητασαν, ὅχι μόνον ἐν συντομίᾳ, ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπιπολαίως, ὥστε, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀπαντήσεως τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου ἡναγκάσθη ὁ ἀνταπαντῶν κ. Λογοθέτης νὰ μεταβάλῃ ἐντελῶς ἐπιχειρηματολογίαν καὶ ἵδιως νὰ προβῇ μόνος εἰς ἔμμεσον ἀναίρεσιν τῆς βαρείας μομφῆς, καθ' ἣν προκειμένου περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας, «ἡ ὅλη τῆς πραγματείας ὑπόθεσις εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert». Τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ ν' ἀπωλέσῃ πᾶν κῦρος τόσον ἡ ἐκθεσίς τοῦ κ. Βορέα ὅσον καὶ ἡ ἀνταπάντησις τοῦ κ. Λογοθέτου, διότι ναὶ μὲν errare hummanum est, ἀλλὰ τοῦτο δικαιοῦται μόνος ἔκεινος ν' ἀναφέρῃ δι' ἔαυτόν, ὁ δόποιος καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἔχει τοῦτο ὑπ' ὅψιν. Τούναντίον ὅμως, παρ' ὅσα λέγοντες περὶ μνείας ὀλίγων μόνον ἐκ τῶν πολλῶν σφαλμάτων, ἡ ψυχικὴ διάθεσις, ἡ δόποία χαρακτηρίζει καὶ τὴν εἰση-

γητικὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν εἶναι τόσον προδίήλως δυσμενῆς, ὥστε μόνον ἡ λέξις «χακεντρέχεια» νῦν ἀποδίδῃ διπλωσδήποτε τὸν ἀληθῆ γαρακτῆρά της. Δεῖγμα τῆς ψυχικῆς ταύτης διαθέσεως ἔστω ἡ ἔξις φράσις: «Ο συγγραφεὺς ἡσχολήθη καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλωτίνου, τὰ δὲ πορίσματα τῆς ἐκτενοῦς—ώς λέγει—μελέτης του περὶ μεταφυσικῆς αὐτοῦ ἐκδέτει ἐν τῇ περὶ ἡς ὁ λόγος πραγματείᾳ» (σελ. 14 τῆς ἐκθέσεως). Διατὶ τὸ «ώς λέγει;». Μήπως ἀμφισβητεῖ τοῦτο ἡ ἔκθεσις, ἢ οὐκώς δὲν ἡδυνήθη νὰ ἔξαριθώσῃ κατὰ πόσον εἶναι πράγματι τῆς ἐκτενῆς ἡ ἐργασία «Plotins Metaphysik des Seins» 1928, (σελ. 190). Ἐλλὰ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Ἡ. Θεοδωρακοπούλου δὲν ἔλαβον οἱ κριταὶ διόλου ὑπ’ ὄψιν εἰμὴ διὰ νὰ εἴπουν δλίγα τινα (σελ. 24—27) ἀντιφατικά, δπως (σελ. 24): «Ἐνταῦθα ἀποφαίνεται ὁ φιλόσοφος ὅτι ἐν τῇ φύσει τῆς ψυχῆς κεῖται ὁ μερισμὸς τ. ἐ. ἡ ἀπὸ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀπομάκρυνσις καὶ ἡ εἰς τὸ σῶμα εἰσοδος.» (σελ. 25): «Ἐλλὰ ταῦτα ἀπάδουσι πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Πλωτίνου, καθ’ δν ἡ ψυχὴ γεννᾶ καὶ κοσμεῖ καὶ διέπει τὸν σωματικὸν κόσμον (5, 1, 7. 5, 7, 13. 4, 8, 7 καὶ 8.) Ἡ ψυχὴ δὲν εἰσέρχεται αὐτὴ εἰς τὸ σῶμα ἀλλὰ παρέχει παρ’ ἔαυτῆς ἔλλαμψίν τινα ποιοῦσαν τὸ ἔμψυχον ὅν.»

Τῆς ἴδιας διαθέσεως εἶνε δεῖγμα χαρακτηριστικὸν καὶ ἡ παρατηρουμένη μετατροπὴ τῆς ἐκθέσεως ἐν πολλοῖς εἰς ὁρθογραφικόν, γραμματικὸν καὶ δρολογικὸν ἔλεγχον. Τοῦτο ἦτο ἐπόμενον, ἀφ’ οὗ εἰδικῶς ἔχει ἀσχοληθῆ μὲ τὴν φιλοσοφικὴν δρολογίαν ὁ κ. Βορέας καὶ ἀφ’ οὗ εἰς τὰ ἴστορικά του ἔργα ὁ κ. Λογοθέτης ἔχει δώσει δείγματα ἔξαιρετα καλλιλόγου μεταφράσεως ἀρχιών κειμένων.

Καὶ ὁρῶς ὁ Ἡ. Θεοδωρακόπουλος ἀρνεῖται νὰ ἐπεκταθῇ σχετικῶς, ἀλλὰ τονίζει, ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα δὲν εἶναι ζητήματα ὁρθογραφικὰ καὶ γραμματικά. Ἐὰν εἶχε διασωθῆ μόνον ἐν ἐξ ὅλων τῶν χειρογράφων τοῦ Πλωτίνου, πλῆρες ὁρθογραφικῶν καὶ γραμματικῶν σφαλμάτων, οὐδεὶς ἔχεφρων ἥθελεν ἐκστομίσει, ὅτι στερεῖται διὰ τοῦτο μεγάλης φιλοσοφικῆς σπουδαιότητος, δποίαν θὰ εἶχε μόνον ἐὰν οὐδὲν εἰς αὐτὸ ἐνυπῆρχεν ὁρθογραφικὸν ἡ γραμματικὸν σφάλμα. Τοῦτο θ’ ἀπετέλη χονδροειδῆ παρανόησιν εὐκόλως ἄλλως τε στρεφομένην ἐναντίον τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου. Οὗτοι μετέφρασαν ὡς «οὐσίαν τοῦ κόσμου» τὸ ein Weltwesen. "Αν δχι ἀπὸ τὴν

ἔννοιαν διδηγούμενοι ἔπρεπε τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸ λεξικὸν νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι Wesen δὲν εἶναι μόνον ἡ οὐσία, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄν, τὸ κοσμικὸν ὄν, καὶ ὅτι, ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου, θὰ ἔγραφεν δὲν Ι. Θεοδωρακόπουλος *das* (ὅριστικῶς) Wesen der Welt καὶ ὅχι *ein* (ἀορίστως) Weltwesen, διότι ἀλλως θὰ διέπραττε τὸ χονδροειδὲς γλωσσικὸν σφάλμα, εἰς δὲν ὑπέπεσαν οἱ κριταί του. Καὶ δμως δὲν ἀναγιγνωσκων τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ ἀποκυρίζει τὴν ἔντυπωσιν ὅτι δὲν Ι. Θεοδωρακόπουλος ἐπρόκειτο νὰ κριθῇ μᾶλλον ὡς φιλόλογος ἢ ὡς φιλόσοφος. Άλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι οὐδὲ ὡς φιλόλογος ἐκρίθη δικαίως, ἀφ' οὗ καὶ πάλιν ἐκρίθη ὡς ἐὰν νὰ ἡθέλησε νὰ γράψῃ «δοκιμώς» καὶ δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του καὶ ὡς ἐὰν νὰ ἥτο ὑπεύθυνος διὰ τὰς δρομογραφιὰς διορθώσεις τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, τὰς δποίας δὲν ἔκαμεν δὲν τίδιος, εὑρισκόμενος ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μὴ παρακολουθῶν ὡς ἐκ τούτου τὴν ἐδῶ ἔκτυπωσιν τῶν ἔργων του.

Θὰ ἡδύνατό τις οὕτω πολλὰ νὰ μεμφθῇ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκθεσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνταπάντησιν, ἀφ' οὗ δὲν μὲν κ. Βορέας γράφει Compte, (σελ. 43 τῆς ἔκθεσεως) τὸν Comte, εἶναι δὲ σπανίως ἢ προσθήκη γράμματος σφάλμα τυπογραφικόν, δὲ Rappoport εἰς τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» γράφεται Rapport (σελ. 15 τῶν φιλοσοφικῶν ἐλέγχων). Καὶ ταῦτα ὅχι διὰ νῦν ἀμφισβητηθῆ ἡ γλωσσικὴ σοφία τῶν κριτῶν, ἀλλὰ μόνον ἵνα καταδειχθῇ πόσον ἀμοιρεῖ σοβαρότητος ἢ ἀσχολία περὶ τὸ θέμα τοῦτο, ἢ δποία σὺν τοῖς ἄλλοις βεβαίως εἶναι ἀκατάληλος διὰ νὰ πείσῃ τὸν «ἐπαίσοντα» ὅτι «δὲν ἔτερος ἐκ τῶν κριτῶν» διέκειτο φιλικώτατα πρὸς «τὸν ὑποψήφιον».

Άλλ' οἵ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἔζητησαν νὰ μεγαλοποιήσουν παρόμοια σφάλματα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀσήμαντον, διότι ἀποτελεῖ τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἀδολον αὐτοχαρακτηρισμὸν ἀμφοτέρων, ἀδυνατούντων νὰ διακρίνουν τὸ φιλοσοφικῶς σπουδαῖον ἀπὸ τὸ ἀνάξιον λόγου καὶ ἀδικούντων ὡς ἐκ τούτου εὐθὺς ἔξι ἀρχῆς.

Οχι μόνον δμως εἰς τὰ δρομογραφικὰ καὶ γραμματικὰ ἔνδιατρίβουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἀγριοματίζοντες ἀρέσκονται καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς δρολογίας. Ἡ ἀκρίβεια περὶ τὴν δρο-

λογίαν είναι βεβαίως ἀρετὴ σπουδαία παντὸς ἐπιστήμονος καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν μετάδοσιν ἔκαστου διανοῆματος. Ἐλλὰ στερεῖται γλωσσικοῦ αἰσθήματος ἐκεῖνος ὃστις θὰ θελήσῃ νὰ καταστῆσῃ τελείως ἄκαμπτον ὡς πρὸ τὸ νόημα τῆς κάθε λέξιν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ περιορισμόν, εἰς τὸν δποῖον είναι ἀδύνατον νὰ ὑποταχθῇ χωρὶς νὰ στενοχωρηθῇ τὸ διαγόμα τὸ ἀπεριόριστον εἰς συναισθηματικὰς ἀποχρώσεις καὶ λογικὰς διαβαθμίσεις, εἰς τὴν κατανόησιν τῶν δποίων ὅδηγεται τὸ γλωσσικὸν ἔκαστον αἴσθημα.

Χωρὶς αὐτὴν τὴν διακύμανσιν εἰς τὸ νόημα τῶν λέξεων είναι ἵσως εὔκολος, ἀλλὰ πάντως ἀνιαρὰ ἥ κατανόησις οἶουδήποτε συγγράμματος καὶ οἰασδίποτε προφορικῆς διδασκαλίας, ἥ ἐκ τῶν δποίων ὡφέλεια μειοῦται, διότι δὲν κινεῖ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπως ἵσως ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἴδιας αὐτῶν πείρας γνωρίζουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Πάντως δμως είναι αὐτονόητον διι καὶ δροι πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀλλὰ καὶ μέτρον εἰς τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ νοήματος των είναι ἀνάγκη, νὰ τηρηται.

Τούτου τεθέντος ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω περιορισμοὺς ἂς ἵδωμεν τὶ μέμφονται οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης. Τὰ ἑνικὰ συστήματα, τὸ δέον, ἥ τελεολογία, τὸ ὑπεριστορικόν, τὸ ἀνοικτὸν σύστημα καὶ τέλος οἱ δροι μορφὴ καὶ ὕλη, είναι οἱ «ἀσαφεῖς» «ἀδιανόητοι καὶ ἄγνωστοι» δροι, τῶν δποίων ἥ «ἀπροσδιόνυσος καὶ ἀνοίκειος» χρῆσις ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐλάττωμα, κατὰ τὴν κρίσιν ἀμφοτέρων τῶν εἰσηγητῶν τῆς ἐκθέσεως, δηλαδὴ τοῦ ἐπισήμου καὶ τοῦ ἀνεπισήμου τοῦ δ' ἐλαττώματος τούτου δ μὴ καταλογισμὸς «θὰ ἦτο ἀσύγγνωστος τῶν κριτῶν παράλειψις» λέγει δ κ. Λογοθέτης. Εἰς τὴν σελ. 43 καὶ 44 τῆς ἐκθέσεως δμως οἱ δροι οὗτοι χαρακτηρίζονται κατηγορηματικῶς ὡς ἄγνωστοι. Καὶ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων δ κ. Λογοθέτης ἔξήτησε νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς δρους αὐτοὺς ὡς ἀσαφεῖς. Ἐλλ' ἂς ἀφήσωμεν ὅσα ὑπογράφει δ κ. Βορέας, ἀφ' οὗ τὰ ἐγκαταλείπει καὶ δ κ. Λογοθέτης ἀκόμη καὶ ἵδωμεν.

Τελεολογία, μορφὴ καὶ ὕλη δὲν είναι βεβαίως «ἄγνωστα καὶ ἀδιανόητα» ἀλλ' ἀσαφῆ, «ἐπειδὴ δὲν σημαίνουσι πάντοτε ἀκριβῶς τὸ αὐτὸν» ἀλλ' ἔχουσι πολλὰς παραλλαγὰς καὶ ποικίλας ἀποχρώσεις. Οἶος

δήποτε κάτοχος οίουδήποτε φιλοσοφικοῦ λεξικοῦ δύναται νὰ βεβαιωθῇ προχείρως ὅτι δὲν ἔπάρχει οὐδὲ εἰς ὅρος φιλοσοφικός, τοῦ δποίου νὰ μὴν εἶναι ἡ σημασία εὑμετάβλητος καὶ ποικίλη.

Καὶ τοῦτο γνωρίζει καλῶς ὁ κ. Λογοθέτης, ἐὰν ὅμως ἀμφιβάλλῃ ἃς φυλλομετρήσει τὰ λεξικά του καὶ θὰ πεισθῇ. Πάντως δ' Ι. Θεοδωρακόπουλος γνωρίζει τοῦτο καλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσῳ λεξικῶν ὡς ζητεῖ νὰ εἰρωνευθῇ δύο πήρας φέρων κ. Λογοθέτης, ἀφ' οὗ τὴν ἴστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἐμελέτησεν εἰς Α·Γ·δελβέργην καὶ εἰς τὴν Α·Γ·δελβέργην ἀπὸ πολλῶν ἔτῶν μελετοῦν οἱ σπουδασταὶ τῆς φιλοσοφίας τὴν ἴστορίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Windelband. **Τὸ δ' ἔργον τοῦ Windelband εἶναι ἴστορία τῶν ἴδεῶν, ἐν ᾧ καθίσταται καταφανῆς ἡ ἐναλλαγὴ τῶν νοημάτων ὑπὸ τὸν ἀμετάβλητον γλωσσικὸν τύπον.** Ἀλλὰ τὶ σημαίνει τοῦτο; μήπως ὅτι ὁ γράφων ὑποχρεοῦται νὰ καθορίζῃ τὸ τὶ δι' ἐνὸς ἐκάστου ὅρου ἐννοεῖ; ἀλλὰ τότε μόνον ὅλιγος θ' ἀπέμενε καιρὸς εἰς τὸν φιλόσοφον, τοῦ δποίου τὸ ἔργον ἥθελε μεταβληθῆ τοιουτορόπως εἰς λεξιθηρίαν καὶ λεξικογραφίαν· καὶ ἵσως ἀποτελεῖ τοῦτο φιλόφρονα περιποίησιν τοῦ κ. Βορέα, εἰδικῶς περὶ τὴν ὅρολογίαν ἀσχοληθέντος, ἀπὸ μέρους τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς τὰ ἔργα τοῦ δποίου ὅμως εὐχόλως εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ τις ὅρους δηλοῦντας εἰς τὸν διαφόρους συγγραφεῖς διαφόρους ἐννοίας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἔξηγῇ, δικαίως ἄλλως τε, ποίαν ἀκριβῶς ἐκ τῶν πολλῶν παραλλαγῶν καὶ τῶν ποικίλων ἀποχρώσεων ἐννοεῖ αὐτὸς νὰ προσδώσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς ἔκαστον ὅρον. **Ως ἐκ τούτου δὲν ἀποτελεῖ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου δικαιολογίαν ἡ παρένθεσις, τὴν δποίαν δὲ δεύτερος ἐπιχειρεῖ, ποικίλης ὀνοματολογίας, ὑποδηλούσης ἀφθονον χρῆσιν λεξικοῦ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ὑπομνησθῇ σπουδαιοφανῶς, ὅτι τῆς μορφῆς καὶ τῆς ὕλης ἡ ἐννοία παραλάσσει ἔκαστοτε.** Καὶ ἵσως εἶναι προτιμότερον νὰ καταλογίσῃ τις ἄγνοιαν εἰς τὸν εἰσηγητὰς τῆς ἐκθέσεως, ἐπίσημον καὶ ἀνεπίσημον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, παρὰ νὰ δεχθῇ ὅτι ἔγνωριζαν ὅσα ἐκ τῶν ὑστέρων ἔγραψεν ὁ κ. Λογοθέτης, διότι οὔτω τούλαχιστον δ' κ. Βορέας δὲν ἐμφανίζεται πρόμαχος ἀπόψεως ἀπόδεδειγμένως ἀδίκου.

‘Η τελεολογία δὲν εἶναι βεβαίως ὅρος ἄγνωστος, ἀλλ' ὅπως προ-

κειμένου περὶ μορφῆς καὶ ὅλης ὅρος ὑποδηλῶν ἔννοιαν διάφορον εἰς ἕκαστον συγγραφέα καὶ τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως ἐπιχείρημα λεπτομερῶς ἔχει ἀνασκευασθῆ. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τελεολογίας πρέπον εἶναι ἵσως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τοῦ ὅρου τούτου ἡ σημασία σχετικῶς ἐλάχιστα κυμαίνεται, μεταξὺ μιᾶς μόνον ἀντιθέσεως, οἵτοι μεταξύ τῆς Ἰδεοκρατίας καὶ τοῦ ἴστορικοῦ ὑλισμοῦ καὶ ὅχι μόνον εἶναι γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος προσποιηθεὶς ὅτι ἀγνοεῖ τὴν σημαίνειν τελεολογία διὰ τοὺς Ἰδεοκράτας, ὁ κ. Κορδάτος, ἔδωσεν ἀφορμὴν τόσον αὐστηροῦ ἐλέγχου ὥστε εἶναι ἀνεξερεύνητον, τὸ ἐπιζητεῖν ὁ κ. Λογοθέτης μετὰ τὸν κ. Κορδάτον. Πάντως ἡ τελεολογία, δὲν εἶναι διόλου ἀγνωστος, οὐδὲ ἀδιανόητος, οὐδὲ ἀσαφής καὶ διά τοὺς νομικοὺς ἀκόμη ὅρος καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι διὰ τοὺς κ. κ. καθηγητὰς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα πρόκειται περὶ ὅρου ἐλληνικοῦ καθ' ὅλα, ἐπιδεχομένου μόνον τὴν εἰς τελολογίαν διόρθωσιν.

Οσον ἀφορᾷ τὸ ὑπεριστορικός καὶ τὸ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι προφανής ἡ σημασία των. Ὕπεριστορικός, καὶ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι ὅροι κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰλημμένοι. Καὶ τοῦτο ἀρκεῖ διὰ νὰ κατανοήσῃ ὁ πράγματι «ἐπαίων ἀναγνώστης» ποίαν προσδίδει σημασίαν εἰς τὰς λέξεις ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος, ὅπως ἡννόησεν ὁ κ. Λογοθέτης «τὶ σημαίνει» ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Rickert καὶ θὰ ἡννόει καὶ τὸ ὑπεριστορικὸν ἐὰν εἴχεν ἀναγνώσει πληρέστερον τὸν Rickert (System (1921) σελ. 322), ὁ ὄποιος, ἀν καὶ ἀρέσκεται νὰ διασαφηνίζῃ καὶ τὰ σαφέστατα, θεωρεῖ περιττὸν νὰ ἐξηγήσῃ τὸν «ἀσαφῆ» ὅρον «ueberhistorisch». Καὶ δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι μόνον ὁ Rickert διιλεῖ περὶ ἀνοικτοῦ καὶ κλειστοῦ συστήματος, ὅπως βεβαίως δὲν ἀγνοεῖ ὁ καθηγητὴς τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Μάλιστα οἱ ὅροι ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα ἔχουν εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου (offenes Recht, geschlossenes Recht) καὶ εἶναι κοινῆς χρήσεως.

Τὸ μεθιστορικός, τοῦ ὄποιού ἡ χρῆσις ἐν Γερμανίᾳ ἔχει ἀποβῆ συνήθης καὶ τοῦ ὄποιού ἀκριβῆς ἡ μετάφρασις ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν διὰ μεταγραμματισμοῦ μόνον, εἶναι ὅρος γλωσσικῶς ἀμεμπτος, καὶ

ἡ σημασία του θὰ γίνη εύκόλως ἀντιληπτὴ καὶ εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ εἰς τὸν κ. Λογοθέτην ἐὰν ἐνθυμηθοῦν, δτι κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει σχηματισθῆ τρόπον ἡ γλωσσικὴ διατύπωσις τῆς ἐννοίας τοῦ μεταφυσικοῦ, ἡ δποία καθορίζεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν φύσιν, δπως ἀκριβῶς τοῦ μεθιστορικοῦ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἴστορίαν.

Τὸ ἑνικὸν σύστημα ἔχει προφανῶς τὸ αὐτὸν πρὸς τὸ «ἐνίζον φιλοσόφημα» τῆς ἐκδέσεως νόημα (σελ. 25). «Ωστε ἂς ἐρωτήσῃ ἐαυτὸν τὶ σημαίνει ἑνικὸν σύστημα ὁ κ. Λογοθέτης.

Τὸ νόημα παρ' ὅλην τὴν δυσκολίαν, ἦν εὔρον ὡς λέγουν οἱ κ.κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, σημαίνει προφανῶς δτι τὸ γερμανικὸν Sinn καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον τῆς Ἑλληνικῆς δρολογίας συμπλήρωμα ἡ τοιαύτη τοῦ ὅρου τούτου χρῆσις, ἡ δποία δὲν εἶναι δυσκολονόητος, ἀφ' οὗ διὰ νὰ εἴπωμεν τὶ σημαίνει τοῦτο ἡ ἐκεῖνο ἐρωτῶμεν τὶ νόημα ἔχει. Ἀλλως τε καὶ ὁ κ. Λογοθέτης λέγει «τὸ νόημα τοῦ ἀποστάσματος τούτου τοῦ Πλωτίνου» κλπ. (σελ. 26). Ἐὰν δ' ἀπαρέσκει τοῦ ὅρου τούτου ἡ χρῆσις εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ τὸν κ. Λογοθέτην διατὶ δὲν προτείνουν αὐτοὶ ἄλλον ὅρον, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ σταματήσῃ τῶν Ἐλλήνων ἡ σκέψις καὶ ν' ἀγνοηθῇ τελείως ἡ ἐννοία τοῦ νοήματος.

Καὶ τέλος τὸ δέον εἶναι, λέγουν, κακὴ μετάφρασις τοῦ γερμανικοῦ Sollen. Ὁ̄Ι. Θεοδωρακόπουλος παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Τὸ χωρίον ἔχει οὕτω: «Πένης μὲν οὐκ ἀν εἴη μεγαλοπρεπής· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφ' ὃν πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως· ὁ δ' ἐπιχειρῶν ἥλιθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον, κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὅρθως». Καὶ τὸ χωρίον αὐτὸν ἔξηγε ὁ κ. Λογοθέτης οὕτω: «ὅ πένης δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγαλοπρεπής· διότι δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ εἶναι ὕστε νὰ δαπανήσῃ πολλὰ κατὰ τὸ πρέπον· ἐὰν δ' ἐπιχειρῇ τοῦτο εἶναι ἥλιθιος, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πράττει παρὰ τὴν κοινωνικήν του θέσιν καὶ παρὰ τὸ πρέπον, ἐνῷ δτι γίνεται κατ' ὅρθὸν τρόπον εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ὀρετήν». Ἡ μετάφρασις εἶναι περιπου ἀκριβής, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Πρόκειται δτι καὶ τὸ πρέπον δπως μεταφράζει τὸ δέον ὁ κ. Λογοθέτης σημαίνει δτι καὶ τὸ γερμανικὸν Sollen. Καθίσταται οὕτω προφανὲς τὸ σόφισμα τοῦ κ. Λογοθέτου προσπαθοῦντος οὕτως ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀπο-